

אלה תולדות בית שנהר (פרקי זכרונות)

רבקה רוכל-שנברג

מביילוזורקה לירושלים

פרידה מביילוזורקה, עירת-הולדתי

קיץ 1925. חודש יוני. ההכנות לעלייתי ארצה נשלמו ואני עוזבת את ביילוזורקה בדרכי לארץ-ישראל. בשבתי בעגלה המובילה לתחנת-הרכבת, אני מפנה את מבטי ומזינה את עיניי בפעם האחרונה במראות העיירה.

בהרף-עין חולפים בתודעתי מאורעות חיים המתקשרים בדמויות היקרות כל-כך, שבמחיצתן בילינו הרבה שנים והעניקו לצינייה ולי מסירות ואהבה ללא גבול. אני מחייכת לעצמי לזכר הבטחה שהבטחתי לסבתא לממש את חלומה — להצטרף אלינו בארץ (מעשה שהגשמתי כעבור 5 שנים). בעצב אני נזכרת בדוד פינייה, שאפילו מקום קבורתו לא ידוע לי, ומהדקת באצבעותי את הגלויה ששלח מהצבא

יצחק שנהר ביזו 1931 בחזרו מבבלגיה עם אחותו וגיטו משה רוכל

על שמי בהיותי בת 7 שנים, והשמורה עמי עד היום. לפתע מתבררת לעצמי תחושה: כבוא הזמן אקים לי בית כדוגמת ביתה של סבתא הינדה.

כעבור הרבה שנים, בהתקרבי לסוף כתיבת זכרונותי, אני פורעת במילים אלה חוב אישי לביילוזורקה. הריני מציבה לה כך מצבה צנועה, לאחר שלא נותר ממנה ומתושביה זכר עלי-אדמות.

ביילוזורקה, יחד עם עיירות דומות, היוותה מאגר גדול של חכמת-ישראל עם ערכים כלל-אנושיים. היתה בה כמיהה לציון מדוריי-דורות החל מ"לשנה הבאה בירושלים..." ובלה בציונות המגשימה, השפה העברית היתה מושרשת בה. הספרות האידישאית העשירה ושיריה העממיים מלאי-החן קיפלו בתוכם את כל מיגוון ההווי של היהדות באזור נרחב זה. דורות על דורות פיתחו פולקלור ותרבות יהודית.

הנוער בעיירה היה תוסס, שוחר קידמה ודעת. רבים למדו בגימנסיות במרכזים הגדולים. ביילוזורקה הוציאה מתוכה קבוצות של חלוצים וחלוצות, שתרמו הרבה לכיבוש השממה בארץ והקימו פינות-חמד על חולות שוממים, מהם ממיסדי כפר-ויתקין, כפר-חרות, צופית, חררה, נתניה ועוד ישובים בעמקי-ירעאל, פועלי בנין בעיר — תמימילב ושוחרי-ספר. זכר השם ביילוזורקה היה חרות בלב כל אלה שהלכו לעולמם ובתוכם גם אחי. הוא ינק את כוח יצירתו גם ממאגר גדול זה. (ב"קטעי רומאן" הוא מעצב דמויות רבות הזכורות לנו מביילוזורקה).

לגבי ציניה, תחא זו טעות לחשוב שהיתה בו נוסטלגיה לעיירה. הוא סלד מכל גילוי של פרובינציאליות. עיירה — ניחא; אבל לא גיטו, לא צרות-מוחין ושממון רוחני, כי אם העיירה ותבל ומלואה. העולם הגדול קסם לו והוא חרש אותו בסקרנות ובלהטות שהיו אופייניים לו כל-כך. מנסיעותיו הרבות היה משגר גלויות לאקונית: "בעוד שבועיים אני מקווה להתראות אתכם בירושלים". ולמטה — מילה אחת עם סימן קריאה: הביתה! ובחזרו הביא סיפורים אין-ספור על מנהגים ותרבויות, על נוף אנושי וטבעי ("בשבעה דרכים").

הפלגתי ארצה ופגישתי עם אחי בנמל יפו

אט-אט התנהלה האניה "רומניה" למחוז-הפצה. הפליגו בה חלוצים מאוקראינה, פולניה, הבלטיקום וגרמניה לארץ-ישראל. רובם נסעו כמוני על הסיפון. המשפחות שביניהם נסעו במחלקות שניה ושלישית. על הסיפון לא היו מים לשתייה ורחיצה.

הספינה היתה ישָׁנָה והתנהלה בעצלתיים. יצאנו ממל קונסטנצה בים שוקט בחורש יולי.

"יודעי דבר" יעצו לנו להצטייד בשום כסגולה נגד מחלתיים. קנינו שום, 2 בקבוקי יין, כמה כיכרות לחם לבן ופירות. כיוון שהסיפון לא היה מוגן משמש, התחמם היין ונפסל לשתייה. הלחם התייבש ולשום לא נזקקנו — לא חלינו במחלת-ים. המטען הדל שלנו היה למראשותינו וכך שטנו שרועים על הסיפון.

התנאים ההגייניים הגרועים וחוסר הנוחיות המינימאלי לא הפריעו במיוחד. הגיל עשה את שלו. הכרנו חלוצים מארצות שונות. הזמר והריקוד ליכדו את כולם. איש מאתנו לא ידע את המצפה לו בארץ, לא ידענו עברית, היינו חסרי-מקצוע. כל אחד רקם את חלומותיו הוא וראה את עתידו בתקווה.

הקברניט התייחס אלינו באהדה והרשה לנו לעלות אפילו על גשר-הפיקוד. ביום הרביעי להפלגה הבחין אחד הנוסעים בפיסת-אדמה מרחוק והכריז על כך בקול. התרגשות אחזה בכולם. הצוות החל להתכונן לעגון. אנו ארזנו את מטלטלינו הדלים. התקרבנו לחוף. הנמל הראשון היה חיפה. כאן נפרדו ממני החברים ואני המשכתי באניה לנמל יפו. הבחנתי בסירות ששטו במהירות לעבר האניה. היו אלה שייטים ערביים שהורידו אותנו לחוף. צעקותיהם היו מחרישות אזנים. לראשונה שמעתי את צלצול השפה הערבית. הם ניגשו לדופן האניה ועלו בזריזות בסולם החבלים. לפתע הרגשתי את עצמי מונפת בידי אחד מהם ונזרקה באוויר לערבי שעמד בסירה. כשהסירה היתה עמוסה התקרבנו לרציף והוכנסנו ישר להסגר (כיום בית-חולים "דונולו"). אחיות ערביות קיבלו את פנינו, רשמו פרטים, הכריחונו להתקלח, לחפוף ראש, למסור בגדינו לחיטוי וללבוש חלוקים כחולים.

השמש, החול הלוחט, הרעש — הכל המם אותנו. התהלכתי יחפה בחצר, לבושה בחלוק הכחול, לא מסורקת ובוהה סביבי. הבחנתי בשולחנות עץ וספסלים. הגישו לנו תה, ריבה, חלבה ולחם לבן. היה זה דבר בעיתו. סיימנו מהר את ה"כיבוד" והתפנינו מהמקום לטובת נוסעים נוספים.

כל הזמן חשבתי לעצמי: "האם יבוא וצינייה לפגשני כפי שהבטיח?" עברתי ליד גדר הרשת, שם התקהלו האנשים שבאו לפגוש קרובים, ולא זיהיתי ביניהם פנים מוכרות. רצייתי כבר לחזור על עקבותי, כשלפתע שמעתי צעקה: "רביצי!" רצתי לגדר, והנה הוא אחי, עומד שם בלוויית חברי-נעוריו, זימרן, עיניו נוצצות, אפו אדום ומתקלף, בלוריתו מתבדרת ברוח וכולו שרירי וגברי. נזכרתי: נסע מאתנו עלם ארוך-רגליים, צנום וחיזור והנה — הבדל כזה. שניהם פרצו בצחוק בראותם אותי בלבושי המגוחך. בחלוק הארוך, שערי פרוע וקרובה לבכי. צינייה אמר מיד: "אל תדאגי, יהיה טוב!".

כעבור זמן החזירו לנו את מלבושינו והתעודות. רוב חפצי היו בארגועץ לא צבוע מתוצרת כפרית פולנית. בשער חיכתה לנו כרכרה. התיישבנו בה ונסענו בסימטאותיה הצרות של יפו דאז. אחי וחברו דברו ביניהם וצחקו, ואותי תקפה פתאום בדידות ואי-השתייכות לאנשים שכבר חיו פה.

בדרך הודיע לי אחי בגאווה, שהוא וחבר אחר מפרוסקורוב, חיים חלמר, שכרו חדר ממש.

סוף־סוף הגענו לבית: בית טיפוסי בנוה־צדק; בחדר אחד גרה משפחה מאורסה, דרכו נכנסו לחדר השני — שלנו. נכנסתי לחדר וראיתי חלון פונה לחצר, וחלון אחר לסימטה מול המכולת. מסביב יובש מדכא, ללא עץ וללא ירק.

שתי מיטות ברזל צרות עמדו בחדר ומורני קש ללא כיסוי. מתחת למיטה של ציניה הבחנתי בחבילה שהגיעה מהמכבסה. על הקירות תקועים מסמרים שעליהם תלויים בגדי־עבודה. אין ארון ולא כיסא. הקירות מלוכלכים בצבע לא מוגדר. עמדתי באמצע החדר ולא ידעתי מה לעשות.

השכנה נכנסה וכולם דברו אידיש, אך השיחה התנהלה בעצלתיים. משוס־מה הרגשתי שכולם שמחים בכך שעוד אחד מ"שלנו" הגיע, ולראשונה התחילו להדהד בחדר מילים, שאחרי־כך למדתי להכירן: "משביר", "סידור עבודה", "פתקאות משביר" וכו'.

כנראה שפניי הביעו את המתרחש בלבי: אכזבה עמוקה, מבוכה, תחושת מועקה — הלזאת ציפיתי? האם זוהי ארץ־ישראל עליה רקמתי חלומות רומנטיים? ציניה טפח מפעם לפעם על כתפי ואמר כהרגלו: "אל תדאגי, תראי, יהיה טוב!".

ציניה עצמו היה שרוי כל הזמן במצב־רוח מרומם כי השתוקק לאווירה של בית, וקיווה שעם בואי הדבר יתאפשר. למעשה, היתה מאחוריו תקופה רבת־תלאות, רצופה עבודה פיזית קשה בעמקי־רעאל. הוא חלה בקדחת, סבל מפצעים על רקע תת־תזונה ואושפו בבית־החולים בעין־חרוד. (ראה הסיפור "פרוץ"). הוא היה גם קורבן לנסייון־התקפה של שורדים ערביים מווינים ששרצו אותה תקופה בעמק (הסיפור "יריה שלא נורתה").

בהיותו תשוש מאד הגיע לתל־אביב לקרובי משפחה. לאט־לאט החלים אך לא היה מסוגל לעבודת־בנין קשה. בעצת הקרובים קיבל עבודה בתחנת־הרכבת ביבנה. שם הכיר לראשונה מקרוב את הערבים ואורחותיהם. ציניה החזיק במישרה כמה חדשים והדים לכך נמצא בסיפור "כענבים במדבר". מבין שירי־העבודה שחיבר, הולחנו רבים מהם בשנות העשרים המאוחרות, ובמרוצת השנים הפכו לשירי־עם.

וכך גרנו שלשתנו בחדר. בנווה־צדק במשך שנה תמימה, בה עבד ציניה בבנין כמערכת ביטון. כשהצעתי לו להשתלב באחד הקורסים המקצועיים שאורגנו לפועלי הבנין השיב: "את חושבת שאשאר כל ימי חיי פועל בנין?".

לצד הקשיים היומיומים, שלא חסרו קוריוזים, נהנינו מאווירת־ההתלהבות שאיפיינה את הימים ההם בתל־אביב, הלכנו להצגות התא"י בהנהלת גנסין (שאגב, פתח סטודיו בה לימד ציניה את השחקנים תנ"ך); שמענו קונצרטים; ביקרנו באופרה בהנהלת גולינקין; בלילות יום שישי התקהלו המונים על שפת־הים לבושים בלבן, שרים יחד במשך שעות לאור הירח; ריקודי הורה תחת חלוננו של ביאליק; שיט בסירות על הירקון ונשפי פורים של אגרות.

החיים היו דינמיים מאד. ריכוז גדול של צעירים שם גושפנקא על העיר בהתהוותה. ההתלהבות, התקוות והרצון העז להיאחו בארץ למרות הכל גברו על רוב הקשיים והמחלות. הסתפקו במועט. ההלצות וההומור שלטו בכל. ידענו לצחוק גם על עצמנו. ההומור המיוחד והאפייני של ציניה סיפק מקור לתעלולים שונים ומוזרים הזכורים לרבים עד היום. ציניה השתלב באוירה הכללית ששררה אז בתל-אביב ובמידה רבה סימל, יחד עם חבריו, את רוח התקופה.

כדאי לציין, שבשנה זו החל אחי בגישושים ראשונים בשדה התרגומים.

איחוד המשפחה

עם סיום שנתי הראשונה לשהותי בארץ, בא סוף לכתיבת זכרונותי על בית יצחק שנהר.

ציניה שלח "דרישה" לעלייתה של אמא, והיא הגיעה עם אחינו חיים כעבור שנה לבואי. לאבא כבר לא יכול היה לשלוח "דרישה" כזאת. על-פי הדרכתו של הרב קוק ז"ל פנתה אמא לעו"ד אליעז והוא הסדיר את בואו של אבא כעבור שנתיים, על-סמך הנהוג המקובל אז של איחוד משפחות, בעיקר בעל ואישה.

בשנת 1932, בהיותי כבר אחות מוסמכת ב"הרסה", יכולתי לשלוח "דרישה" לסבתא הינדה. היא הגיעה עם קבוצת-חלוצים ובידה מתנת נישואים עבורי: טבעת הנישואים שלה. עם טבעת זו נישאתי לאחר כמה שבועות לבעלי משה רובל ז"ל, מהעיר קרמניץ בוהלין ומחלוצי העליה השלישית, בנוכחות כל בני-המשפחה מלבד ציניה, ששהה כבר בבגליה למטרות לימודים. הוא די התמרמר שלא המתנו לבואו והוכיחני ב"חגיגות" כי לו היה כאן, היה מארגן לנו חתונה אחרת לגמרי.

המשפחה שוב אוחדה ובמשך שנים גרנו בירושלים. סבתא הינדה נפטרה בשנת 1939 ונקברה בהר-הזיתים. אחי חיים ומשפחתו נהרגו בפיצוץ ברח' בן-יהודה בירושלים על-ידי האנגלים בטרם מלחמת-העצמאות ונקברו בסנהדריה. חמש שנים אחרי מותו של חיים נפטרה אמא בכיתה בשכונת רחביה מהתקף-לב והיא בת 69. ציניה אחי נפטר בשנת 1956 ונקבר בגבעת-שאול בירושלים ואבא נפטר ב-1967 ונקבר בתל-אביב, חולון.

. . .

בסוף דבריי רוצה אני להביע תודתי העמוקה לכל אלה שנענו לפניוטי, ובמיוחד לאנשי ביילוזורקה ופרוסקורוב, שתרמו מזכרונם, ולעתים גם מאוצר צילומיהם, והשלימו פרט זה או אחר בכתיבת זכרונותי.

